

Tomasz Suma

Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu

ORCID: 0000-0002-0193-0838

Ekspozycje stałe w przedwojennym Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie

Słowa kluczowe

Muzeum Poczty i Telekomunikacji, Warszawa, muzeum pocztowe, Ministerstwo Poczty i Telegrafów, muzealnictwo, wystawiennictwo, Legiony Polskie, filatelistyka, historia poczty, polska poczta

Streszczenie

Artykuł omawia metody wystawiennicze przedwojennego Muzeum Poczty i Telekomunikacji, które mieściło się w Warszawie. Na podstawie ówczesnej prasy oraz dokumentacji fotograficznej omówiono wszystkie wystawy stałe organizowane w muzeum w latach 1921–1939. Przybliżono dzieje muzeum ze szczególnym uwzględnieniem starań podejmowanych w kierunku zwiększenia powierzchni wystawienniczych, a także historię i zawartość zbiorów przedwojennego muzeum.

Muzeum Poczty i Telekomunikacji, mieszczące się dzisiaj we Wrocławiu, zostało założone w 1921 r. w Warszawie i tam pozostawało aż do roku 1950. Dwukrotnie zamykane w roku 1940 i 1950, reaktywowane zostało decyzją władz państwowych (Uchwała nr 75/56 z dnia 4 lutego 1956 r. Prezydium Rządu oraz Zarządzenie Ministra Łączności nr 100 z dnia 4 lutego 1956 r.), nową siedzibę muzeum wyznaczono zaś we Wrocławiu. Od tej pory niezmiennie funkcjonuje w lokalizacji przy ul. Zygmunta Krasińskiego 1, w przedwojennym gmachu pocztowym.

Data założenia muzeum odwołuje się do roku założenia w Warszawie muzeum resortowego podległego Ministerstwu Poczty i Telegrafów i działającego w ramach jego schematu organizacji wewnętrznej. W oficjalnej dokumentacji Ministerstwa Poczty i Telegrafów muzeum funkcjonowało pod nazwą Stanowiska do spraw Muzeum Poczto-Telegraficznego w Ministerstwie Poczty i Telegrafów, organizacyjnie zaś przyporządkowane było do Wydziału Materiałów Poczty w Departamencie Gospodarczym Ministerstwa Poczty i Telegrafów. Pierwotną nazwę muzeum zmieniono po raz pierwszy w 1930 r. (po usamodzielnieniu się jednostki i nadaniu jej statusu placówki muzealnej) na Muzeum Poczto-Telegraficzne, i po raz drugi w kwietniu 1932 r. – na Muzeum Poczty i Telekomunikacji¹, która to nazwa funkcjonuje do dzisiaj.

Początkowe funkcjonowanie muzeum w ramach resortu poczty i telegrafów wpływało niekorzystnie na udostępnianie zbiorów publiczności. Przez szereg lat była to wewnętrzna jednostka resortowa, która praktycznie nie istniała w życiu społecznym i kulturalnym Warszawy. Musiały upłynąć lata, zanim muzeum, będące jednym z wydziałów ministerialnych, stanie się samodzielną instytucją kulturalną, i kolejne lata, by zbiory mogły zostać udostępnione publiczności. W początkowych latach istnienia placówki w żaden sposób nie można więc określić muzeum pocztowego mianem publicznego czy otwartego. Można zaryzykować stwierdzenie, że koncepcja utworzenia muzeum gromadzącego pamiątki z przeszłości polskiej ordynacji pocztowej była bardziej inicjatywą prywatnych pasjonatów aniżeli potrzebą resortu poczty i telegrafów. I choć koncepcja utworzenia resortowej placówki muzealnej nie była w okresie po zakończeniu wojny 1914–1918 czymś wyjątkowym i niepowtarzalnym, a muzeum pocztowe wpisywało się w pojawiający się już trend, w pierwszym dziesięcioleciu od zakończenia działań wojennych w Warszawie istniały bowiem podobne placówki, jak choćby muzeum mennicze (utworzone przy Mennicy Państwowej i przekształcone w 1924 r.

¹ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Poczty i Telegrafów, 1932, nr 15, poz. 101 i 102.

w Gabinet Numizmatyczny Mennicy Polskiej) czy Muzeum Policji Państwowej (utworzone w 1919 r. z inicjatywy Komendy Głównej Policji Państwowej) – jednak zasadniczą rolę w jego tworzeniu odegrały indywidualne jednostki realizujące koncepcję resortu. Początkowo też na koncepcji resortowej zakończyły się działania ministerstwa. Ten stan zmieniał się sukcesywnie w miarę upływu czasu i powiększania się zbiorów muzealnych. Brak przeznaczenia oddzielnego funduszu muzealnego i brak odpowiedniego lokalu na przechowywanie zbiorów zgodnego ze standardami muzealnymi uniemożliwiały jego rozwój i wystawiennictwo. Z tego też powodu trudnością stawała się kwestia dostępności zbiorów dla publiczności. Poza nielicznym gronem specjalistów, filatelistów, którzy mogli skorzystać ze zbiorów, szerszej grupie odbiorców zasoby muzeum nie były znane.

Pierwsza siedziba muzeum mieściła się w gmachu Poczty Głównej w Warszawie przy placu Napoleona 8. Na potrzeby muzeum przeznaczono najpierw antresolę jednego pomieszczenia administracyjnego, z czasem zaś dwa niewielkie wnętrza w Głównej Składnicy Materiałów Pocztowych, a samo muzeum otrzymało skromny budżet w wysokości 2000 zł rocznie na zakup niezbędnego wyposażenia muzealnego, szaf i gablot². W styczniu 1927 r. Muzeum zostało przeniesione do nowej siedziby w budynku przy ul. Wierzbowej 11 w Warszawie, gdzie otrzymało ośmiopokojowy lokal o powierzchni 300 m². Wydarzenie to dało realne szanse na publiczne udostępnienie zbiorów muzealnych i po raz pierwszy od powstania muzeum zapowiedziano upowszechnienie jego zbiorów zwiedzającym³. Zatwierdzony wówczas preliminarz budżetowy na wydatki muzeum zwiększał oprócz tego dotację dla muzeum do 25 000 zł rocznie i umożliwił tym samym zakup niezbędnego wyposażenia oraz brakujących urządzeń.

Ostatni raz przed wybuchem wojny muzeum zmieniło siedzibę w kwietniu 1932 r. Wówczas zbiory zostały przeniesione do gmachu Urzędu Telekomunikacyjnego i Telegraficznego przy zbiegu ulic Nowogrodzkiej 45 – Poznańskiej 29–33 – św. Barbary 2 – jednego z największych budynków użyteczności publicznej przedwojennej Warszawy, wybudowanego w latach 1928–1934. Zwiększono wtedy zasadniczo powierzchnie sal muzealnych, gdyż do swojej dyspozycji muzeum otrzymało kilka sal na piątym i szóstym

² A.B. Piaskowski, *Polskie Muzeum Pocztowe*, „Kurier Filatelistyczny”, 1928, nr 55, s. 60; W. Rajchel, *60 lat Muzeum Poczty*, „Filatelist”, 1981, nr 23 (620), s. 592; B. Rejnowski, *Muzeum Poczty i Telekomunikacji. Jubileusz 75-lecia*, „Filatelist”, 1996, nr 5 (883), s. 162.

³ *Przeniesienie Muzeum Poczto-Telegraficznego w Warszawie*, „Ilustrowany Przegląd Filatelistyczny”, 1927, nr 1–2, s. 14.

piętrze o łącznej powierzchni 622,79 m², z czego dwie największe przeznaczone zostały do urządzenia stałych wystaw. Na piętrze piątym urządzono ekspozycję filatelistyczną, ulokowano zbiory bibliofilskie oraz sekretariat. Na szóstym zaś znajdował się dział historii poczty, biblioteka i magazyn znaczków. Zapowiedziano również, że po uporządkowaniu zbiorów muzeum zostanie udostępnione publiczności, do tego czasu spełniać zaś będzie jedynie rolę placówki naukowej i doradczej dla badaczy dziejów poczty oraz filatelistów.

Powyższe czynniki i trudności w uzyskaniu wystarczającej powierzchni muzealnej przez szereg lat miały decydujący wpływ na organizowanie wystaw w samym muzeum. Zauważyć należy, że przez cały okres międzywojenny muzeum pocztowe nie organizowało wystaw czasowych, które dawałyby odbiorcom możliwość zapoznania się z wybranymi eksponatami czy tematycznymi zespołami zabytków zgromadzonych w placówce – swoje zbiory eksponowało jedynie na krajowych i międzynarodowych wystawach filatelistycznych. Niemniej jednak od 1921 r. niezmiennie żywa była potrzeba organizowania wystaw stałych i udostępniania zbiorów publiczności. Stało się to realne dopiero po zwiększeniu powierzchni muzealnych oraz liczby personelu muzealników, co nie nastąpiło tak szybko, jak tego oczekiwano.

Dla personelu muzeum urządzenie wystawy stałej było ważnym kierunkiem działalności placówki. W tym celu niezbędne było pozyskanie odpowiedniej ilości i jakości eksponatów mogących stanowić stałe ekspozycje. Podkreślić należy, że zbiory muzealne powstały praktycznie wyłącznie z darów. Zanim dokonano oficjalnego powołania placówki, Ministerstwo Poczty i Telegrafów ogłosiło w 1919 r. w Dzienniku Urzędowym odezwę do urzędów pocztowych i społeczeństwa, którą zainicjowało ogólnokrajową akcją zbierania pamiątek związanych z pocztą, telegrafem i telefonem, które miały stać się załączkiem zbiorów przyszłego muzeum pocztowego⁴. Akcja przeszła najśmielsze oczekiwania organizatorów i trwała jeszcze kilka lat po utworzeniu muzeum. W maju 1921 r., w sprawozdaniu z czynności w okresie od 1 lipca 1920 do 30 kwietnia 1921, Ministerstwo Poczty i Telegrafów pisało, że:

(...) dzięki zabiegom i ofiarności rzesz urzędniczych zdołało Muzeum w krótkim stosunkowo czasie zebrać poważną ilość znaczków pocztowych wszelkiego typu, tak krajowych, jak i zagranicznych, pieczęci i stempli, aparatów telegraficznych i telefonicznych, dzieł i podręczników starych z dziedziny pocztownictwa, planów i rysunków starych urzędzeń i budynków pocztowych, różnych emblematów pocztowych etc. Ministerstwo Poczty

⁴ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Poczty i Telegrafów, 1919, nr 3, s. 18.

i Telegrafów opracowało już statut dla tego Muzeum, przez co położyło podwaliny pod dalszą budowę tej instytucji, której powolny rozwój obliczony jest na daleką metę; wymagać będzie jeszcze dużego nakładu pracy i kosztów, aby wreszcie stanąć na wysokości zagranicznych muzeów pocztowych⁵.

Dalsze lata przynosiły nowe donacje i systematyczne powiększanie zbiorów i kolekcji muzealnych. Z tych właśnie eksponatów dążono do zorganizowania stałych ekspozycji muzealnych, prezentujących nie tyle działalność muzeum, co dzieje polskiej poczty i telegrafii oraz przede wszystkim rozwoju polskiego znaczka pocztowego, bowiem okres warszawski w dziejach Muzeum Poczty i Telekomunikacji charakteryzuje się położeniem szczególnego nacisku na tę właśnie sferę gromadzenia eksponatów.

Do 1928 r. panująca w muzeum ciasnota uniemożliwiała jakąkolwiek pracę nie tylko inwentaryzacyjną, ale również wystawienniczą. Niemniej jednak dążono do zorganizowania wystawy stałej, a wysiłki personelu muzeum dały pierwszy efekt i 28 marca 1928 r. nastąpiło otwarcie stałej ekspozycji dla publiczności. Zarządzenie o otwarciu muzeum dla zwiedzających wydał Minister Poczty i Telegrafów okólnikiem nr 2062/XI z dnia 19 marca 1928 r.⁶ Na zwiedzanie Muzeum wyznaczono dwa dni w tygodniu (czwartek i niedzielę) w godzinach od 12:00 do 14:00, opłata za wejście wynosiła zaś 50 groszy od osoby, z wyjątkiem uczącej się młodzieży i szeregowych żołnierzy, dla których opłatę ustalono na 20 groszy. Zasady ustalone w 1928 r. obowiązywały przez dziesięć lat i zmienione zostały dopiero 15 czerwca 1938 r. O udostępnieniu zbiorów muzealnych publiczności donosiła również ówczesna prasa⁷.

Tymczasem muzeum nie posiadało jeszcze *de facto* sal wystawowych ani profesjonalnej ekspozycji, jednakże z zasobów muzealnych można było korzystać w celach naukowych, kolekcjonerskich i dydaktycznych. Zorganizowane w muzeum w tym czasie stałe ekspozycje nie miały jednolitej koncepcji i nie stanowiły też jednorodnej wystawy. Była to raczej prezentacja zgromadzonych zabytków, stanowiąca wystrój pomieszczeń muzealnych, jednakże traktowana jako pierwsza stała ekspozycja muzealna. Eksponaty wystawione zostały bez większej selekcji, celem muzealników było zaś zaprezentowanie jak największej liczby zgromadzonych pamiątek. Niemniej

⁵ Sprawozdanie Ministerstwa Poczty i Telegrafów z czynności w okresie od 1 lipca 1920 do 30 kwietnia 1921, Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Poczty i Telegrafów, 1921, nr 23, s. 15–16.

⁶ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Poczty i Telegrafów, 1928, nr 7, s. 105–106.

⁷ A.B. Piaskowski, op. cit., s. 59.

jednak urządzone pokazy dały początek staraniom o zorganizowanie profesjonalnych sal ekspozycyjnych. W początkowym okresie gromadzenia i tworzenia kolekcji muzealnej zapoznawali się z nią tylko pracownicy muzeum oraz okazjonalnie pracownicy ministerstwa zatrudnieni w gmachu, w którym muzeum było ulokowane. Nie zachowały się do czasów współczesnych żadne relacje osób odwiedzających muzeum w latach 20. czy też jakiegokolwiek wzmianki o korzystaniu ze zbiorów przez osoby prywatne. Pierwsza pisana relacja o wizycie w Muzeum pochodzi dopiero z września 1935 r. W artykule *Co widziałem w Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie*, zamieszczonym w „Ilustrowanych Wiadomościach Filatelistycznych” (1935, nr 46–48, s. 3–6), relacjonował swój pobyt w muzeum Marian Niklewski. Jest to pierwsza relacja z pobytu w muzeum widza zewnętrznego, nie oznacza oczywiście jednak, że od 1921 r. jedyna.

Do czasu przeprowadzki muzeum w 1932 r. do gmachu przy ul. Nowogrodzkiej 45 – Poznańskiej 29–32 – św. Barbary 2 zwiedzających nie mogło być wielu, gdyż ciasne warunki lokalowe uniemożliwiały zarówno prezentację zbiorów, jak i ich udostępnianie w czytelni. Zgodnie z oczekiwaniami sytuacja zmieniła się po zmianie lokalizacji muzeum i otwarciu placówki dla zwiedzających, co też nie nastąpiło od razu w 1932 r. Rok później, w dzień otwarcia, udostępniono zaproszonym gościom stałą ekspozycję piątego i szóstego piętra, na których rozlokowane było muzeum. Od tego momentu zbiory muzeum stały się w pełni dostępne dla zwiedzających. Trudno dzisiaj ustalić, jak wyglądała frekwencja zwiedzających muzeum w latach 1933–1939. Szczegółowe dane nie zachowały się do czasów współczesnych. Nie prowadzono też w okresie międzywojennym statystyki sprzedanych biletów lub pobranych opłat za wejścia. Z informacji ustalonych przez Aleksandra Śnieżkę frekwencja w muzeum w 1937 r. wynosiła 1224 osoby, a w 1938 – 1410 osób.

Wyobrażenie o tym, jak wyglądały stałe ekspozycje w przedwojennym Muzeum Poczty i Telekomunikacji, możemy dziś oprzeć na kilku zachowanych fotografiach wnętrz muzealnych. Zdjęcia zostały opublikowane w ówczesnej prasie branżowej i jednym wydawnictwie zwartym⁸. Kadry z wystaw stałych pochodzą w źródłach z lat 1933 i 1939.

Pierwszym jest fotografia przedstawiająca fragment ekspozycji piątego piętra, ilustrująca artykuł Włodzimierza Polańskiego omawiający zbiory

⁸ „Przegląd Teletechniczny”, 1933, z. 11, s. 394; „Przegląd Pocztowy”, 1933, z. 12, s. 185; *XX lat poczty i telekomunikacji w Polsce niepodległej*, Warszawa 1939, s. 20–21, 172–173.

poczty polowej Legionów Polskich, zamieszczony w dwunastym zeszyście „Przeglądu Poczтового”⁹.

Wystawa Poczty Legionów Polskich. Źródło: „Przegląd Pocztowy” 1933, z. 12, s. 185

Na fotografii rozpoznać można drewniane, oszklone gabloty poziome, ustawione wzdłuż ściany i przedzielone kolumną, na której ustawione zostało popiersie Józefa Piłsudskiego, nad którym z kolei powieszono płaskorzeźbę powiększonej odznaki strzeleckiej Legionów Polskich. Rzeźbę marszałka oraz płaskorzeźbę odznaki wykonał Jan Turczyński, artysta rzeźbiarz zatrudniony w Muzeum Poczty od 1922 r. Nad gablotami na ścianie zawieszono eksponaty oprawione w niewielkie ramki oraz dwa duże portrety wykonane ze znaczków pocztowych: marszałka Józefa Piłsudskiego oraz prezydenta Ignacego Mościckiego (przeniesione tu z innej części ekspozycji). Podobna fotografia z identycznym ujęciem ekspozycji obrazuje inny tekst drukowany pochodzący z 1939 r.¹⁰ Dostrzec można na niej, że wystawa stała nie uległa żadnej zmianie od 1933 roku poza jedną: w 1939 roku cokół, na którym stało wcześniej popiersie Piłsudskiego, teraz stał pusty. Przymuszczalnie usunięcie popiersia nastąpiło w 1935 lub na początku 1936 roku, po śmierci Józefa Piłsudskiego (zm. 12 maja 1935 r.).

⁹ W. Polański, *Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji dotyczące poczty polowej i służby łączności Legionów Polskich*, „Przegląd Pocztowy”, 1933, z. 12, s. 185.

¹⁰ *XX lat poczty ...*, s. 21.

Wystawa Poczty Legionów Polskich. Źródło: *XX lat poczty i telekomunikacji w Polsce niepodległej*, Warszawa 1939, s. 21

Podkreślić należy, że wystawa poczty Legionów Polskich była ówczesną wizytówką muzeum i ministerstwa. Składała się z czterech części. Pierwsza obejmowała dotychczasową literaturę dotyczącą legionów oraz legionowej służby łączności. W drugiej przedstawiono fotografie, dokumenty, rozkazy, instrukcje i inne dokumenty historyczne. Trzecia prezentowała znaczki pocztowe o tematyce legionowej przekazane przez darczyńców w latach 1920–1934, czwarta zaś sprzęt łącznościowy Legionów, której ozdobą była kompletna polowa stacja telefoniczna. Szczegółową listę eksponatów składających się na ekspozycję podaje w cytowanym artykule Włodzimierz Polański¹¹. Wystawa została udostępniona publiczności w jeden dzień tygodnia, w niedzielę w godzinach od 11:00 do 13:00¹². Zorganizowanie tej stałej wystawy było ważnym wydarzeniem w działalności wystawienniczej Muzeum

¹¹ W. Polański, *ibid.*, s. 186–190.

¹² A. Łaszkiwicz, *Wystawa Poczty Legionowej w Muzeum Pocztownym*, „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne”, 1934, nr 28, s. 5–6. O wystawie Legionów Polskich zob. też: T. Suma, *Wystawa dziejów poczty Legionów Polskich w przedwojennym Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie*, „Niepodległość i Pamięć”, 2020, nr 1, s. 237–246.

Poczty i Telekomunikacji w Warszawie i stało się możliwe po wydzieleniu w listopadzie 1933 r. z Działu Filatelistycznego specjalnej pracowni Poczty Legionów Polskich 1914–1918, zwanej też Działem Poczty Legionów Polskich. Była ona pierwszą wyodrębnioną pracownią tematyczną w muzeum i do wybuchu wojny – jedyną. Jednakże od razu została urządzona stała wystawa tematyczna, którą udostępniono publiczności. Pracownia powstała z polecenia Ministra Pocht Telegrafów, Emila Kalińskiego (1890–1973)¹³, i była odzwierciedleniem na licznie wpływające do muzeum donacje znaczków, dokumentów i pamiątek po Legionach Polskich oraz służbie łączności legionowej w czasie I wojny światowej. Organizację pracowni powierzono osobiście kustoszowi muzeum Włodzimierzowi Polańskiemu (1878–1944), który w dość szybkim tempie urządził jej ekspozycję dzięki bardzo bogatemu zbiorowi tematycznemu oraz wsparciu ministerstwa, które przekazało gabloty i witryny wystawiennicze. Autorem kompozycji wystawy był artysta Jan Turczyński, również pracownik Muzeum. Powstała wówczas wystawa stała się jednocześnie początkiem większego udostępnienia zbiorów muzealnych publiczności.

Wreszcie doczekaliśmy się uruchomienia niedostępnego przez dłuższy czas dla szerszej publiczności Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie – pisał Jan Witkowski na łamach „Ilustrowanych Wiadomości Filatelistycznych” – a które piszący te słowa miał sposobność obejrzeć w pierwszym dniu otwarcia. Z prawdziwą dumą możemy stwierdzić, że dorobek Muzeum i obecna jego wystawa są wprost wspaniałe. Dotychczas na wystawach filatelistycznych nieliczni tylko wybrańcy mogli podziwiać zaledwie niektóre fragmenty zbiorów muzealnych, dzisiaj natomiast już każdy ma możliwość zapoznania się z całokształtem, w którego skład wchodzi nader ciekawy komplet znaczków polskich, próbnodruków, oryginalnych matryc, oraz zapoczątkowany zbiór znaczków zagranicznych, jako też bogata literatura z działu ściśle pocztowego (nie filatelistycznego) – z bardzo ciekawym działem poczty legionowej¹⁴.

Drugi zestaw zdjęć prezentujących przedwojenne ekspozycje stałe w Muzeum Poczty i Telekomunikacji przedstawia artykuł kustosza muzeum

¹³ Emil Kaliński był w przeszłości m.in. legionistą, co nie było bez znaczenia przy podjęciu inicjatywy utworzenia Pracowni Legionów Polskich w muzeum. W szereg Legionów Polskich wstąpił w 1914 r., pełniąc funkcję zastępcy szefa łączności w Komendzie Głównej Legionów. Równocześnie był również referentem telefonicznym w Dowództwie I Brygady. Po kryzysie przysięgowym (9 i 11 lipca 1917 r.) pracował zawodowo w Łodzi. W latach 1919–1921 był szefem łączności Frontu Litewsko-Białoruskiego, w Bitwie Warszawskiej (13–25 sierpnia 1920) pełnił zaś funkcję szefa służby łączności sztabu Naczelnego Wodza.

¹⁴ J. Witkowski, *Przechadzka po Muzeum P. i T. w Warszawie*, „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne”, 1934, nr 28, s. 7. Wystawę otwarto 26 listopada 1933 r.

Włodzimierza Polańskiego, zamieszczony w „Przeglądzie Teletechnicznym” w 1933 r. W opisującym skrótowo dzieje powstania Muzeum i jego czasy współczesne reportażu, zatytułowanym *Muzeum Poczty i Telekomunikacji przy Ministerstwie P. i T.*¹⁵, Polański zilustrował opublikowany tekst dwoma fotografiami: jedna przedstawia szafy przeznaczone do przechowywania zbiorów filatelistycznych¹⁶, druga – fragment stałej wystawy urzędowej również na piątym piętrze. Interesująca dla potrzeb niniejszego artykułu będzie jedynie druga fotografia, na której widzimy sposób eksponowania stałej wystawy zbiorów muzealnych.

Na czterech pionowych drewnianych ściankach działowych (przeznaczonych zapewne do obustronnego eksponowania zbiorów) gęsto rozmieszczono kolekcje graficzne: różną grafikę tematycznie związaną z pocztą, zestawy znaczków pocztowych krajowych, zestawy zagranicznych znaczków oraz historyczne dokumenty pocztowe. Ekspozycje zestawione zostały ciasno obok siebie, na jasnych podkładkach i z niewielkimi kartonikami opisowymi poniżej każdego zabytku. Rozmieszczone ekspozycje w tej części sali pogrupowano, przyjmując kryterium tematyczne, sposób ich prezentacji przypominał zaś ekspozycje wystaw filatelistycznych, w których muzeum wystawiało swoją kolekcję. Z przytoczonego przez W. Polańskiego spisu ekspozycji stałej piątego piętra wynika, że widoczną na zdjęciu ekspozycję uzupełniały jeszcze ekspozycje fotograficzne i obrazy, kolekcja druków płatnych, rysunków i projektów polskich znaczków pocztowych oraz matryce i płyty drukarskie używane do produkcji znaczków. Zapewne przedmioty te rozmieszczone były podobnie jak inne tego rodzaju ekspozycje – w gablotach i pionowych witrynach szklanych.

Trzeci znany dziś zestaw fotografii stałych wystaw Muzeum Poczty i Telekomunikacji pochodzi z 1939 r. Posłużyły one do zilustrowania osiągnięć Ministerstwa Poczty i Telegrafów w okresie międzywojennym opisanych w jubileuszowym opracowaniu działalności poczty i telekomunikacji Dru-

¹⁵ W. Polański, *Muzeum Poczty i Telekomunikacji przy Ministerstwie P. i T.*, „Przegląd Teletechniczny”, 1933, z. 11, s. 393–395.

¹⁶ Szafy do przechowywania znaczków wykonano według indywidualnej koncepcji Włodzimierza Polańskiego i Jana Turczyńskiego. Były to obszerne gabloty przedzielone na dwie części. Część górna wyposażona była w wysuwane szklane szuflady, na których umieszczano walory filatelistyczne, dolną zaś część stanowiły wysuwane gabloty. Całość zamykana była jednoskrzydłowymi drzwiczkami. Podobne szafy wykonano do przechowywania map pocztowych. Por. M. Niklewski, *Co widziałem w Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie*, „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne”, 1935, nr 46–48, s. 4.

giej Rzeczypospolitej¹⁷. Niestety, w tekście publikacji, choć znacząco obszernym, nie poświęcono najmniejszego choćby miejsca opisowi Muzeum Poczty, a jedynie zaprezentowano jego wnętrza jako ilustracje dobrego przykładu dokonania gospodarki materiałowej oraz działu telekomunikacyjnego w ministerstwie. Niemniej jednak stanowi on dla współczesnego historyka ważne źródło ikonograficzne do dziejów Muzeum Poczty i Telekomunikacji. W publikacji przedstawiono cztery fotografie: dwie z ekspozycji piątego piętra i dwie z piętra szóstego.

Wystawy piętra piątego, czyli Działu Historycznego oraz Poczтового, zaprezentowane zostały w dwóch kadrach: pierwszym ukazującym stałą wystawę poczty polowej Legionów Polskich, o której już była mowa wyżej, i drugim – stałą wystawę historyczną prezentowaną w całej swej okazałości.

Dział Historyczny ukazany na fotografii¹⁸ to druga część obszernej sali, w której mieściła się również wystawa Legionów Polskich. Obie ekspozycje stałe oddzielone zostały od siebie poziomymi gablotami oszklonymi, w których umieszczono rzadkie dokumenty odnoszące się do dziejów poczty polskiej sprzed XIX w. Ściana wieńcząca długi ciąg gablot udekorowana była obrazem z 1884 r. *General w podróży* autorstwa Jana Rosena, wokół którego znajdowały się mniejsze eksponaty: fotografia szyldu poczty słonimskiej z XVIII w., dwa oryginalne dokumenty z pieczęciami lakowymi, dwa portrety wykonane ze znaczków pocztowych: marszałka Józefa Piłsudskiego oraz prezydenta Ignacego Mościckiego, poniżej zaś oryginalna grafika litograficzna z ok. 1920 r. *Polski pojazd pocztowy z pierwszej połowy XIX w.* Na ścianie obok zawieszono tableau z fotografiami pracowników Ministerstwa Poczty i Telegrafów z lat 1918–1928. Kompozycję dopełniały dwa wolno stojące popiersia ministrów poczt i telegrafów: Ignacego Boerera (minister w latach 1929–1933) i Emila Kalińskiego (minister w latach 1933–1939), dłuta J. Turczyńskiego. Po lewej stronie gablot mieściła się ekspozycja znaczków krajowych i zagranicznych, uzupełniona matrycami i kliszami do ich produkcji. Eksponaty umieszczone zostały na pionowych drewnianych tablicach wysokości około 2 m i szerokości około 3–3,5 m, ustawionych w dwóch rzędach jedna za drugą i dwóch jedna obok drugiej. Przy każdej ścianie stała pozioma oszklona gablota z cenniejszymi eksponatami. Między ściankami ze znaczkami wstawiono dodatkowe niższe gabloty w kształcie trójkątów, w których wystawiono dokumenty historyczne nawiązujące do dziejów polskiej poczty w XIX i XX w. wraz z rzadkimi koperta-

¹⁷ *XX lat poczty ...*, s. 20–21.

¹⁸ *Ibidem*, s. 20.

mi i stemplami pocztowymi. Ekspozycja ta została zaaranżowana w sposób tradycyjny i odpowiadała konwencjom wystawienniczym znanym jeszcze sprzed Wielkiej Wojny (1914–1918).

Sala z ekspozycją Działu Historycznego. Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-K-440-2, oraz *XX lat poczty i telekomunikacji w Polsce niepodległej*, Warszawa 1939, s. 20

Dwie pozostałe fotografie prezentują wygląd działu skrzynek pocztowych oraz działu telekomunikacyjnego¹⁹. Są to dziś jedyne wizerunki tej części wystaw stałych prezentowanych na szóstym piętrze lokalu muzeum. Widzimy na nich bardzo wysokie pomieszczenia o gładkich, jednolitych ścianach, wzdłuż których na specjalnych drewnianych ściankach rozlokowano znaczną część eksponatów. Dla eksponatów gabarytowych i przestrzennych przeznaczono sześciennie i prostopadłościenne pulpity. Na stałej ekspozycji szyldów i skrzynek pocztowych starano się zaprezentować niemal wszystkie eksponaty zgromadzone w muzeum. Rekwizyty podzielone były według okresów historycznych, z których najstarszy eksponat pochodził z XVIII w. (szyld poczty w Słonimiu), najwcześniejszy zaś z okresu lat 30. XX w. Szyldy zawieszono ciasno, jeden obok drugiego, w kilku rzędach. Kompozycję uzupełniał ciąg skrzynek pocztowych polskich i za-

¹⁹ Ibidem, s. 172–173.

granicznych ustawionych wzdłuż wystawy sztyldów, na wysokości kilkadziesiąt centymetrów nad podłogą.

Drugą część wystawy stałej stanowiły eksponaty techniczne i telekomunikacyjne związane z takimi usługami przedsiębiorstwa. Eksponaty stały stłoczone w bliskiej odległości od siebie. Przedmioty pocztowe i teletechniczne prezentowane w tej części wystawy pochodziły głównie z eksponatów przekazanych do muzeum z dwóch poznańskich wystaw: „Powszechnej Wystawy Krajowej” (1929) oraz „Międzynarodowej Wystawy Komunikacji i Turystyki” (1930). Fotografia stałej ekspozycji teletechnicznej ukazuje miniaturowe wagony pocztowe, model nowoczesnej sortowni paczek w Warszawie, długi, ciągnący się przez większą część sali model stacji transformatorowej wraz ze słupami telegraficznymi oraz architektoniczny model gmachu Urzędu Telekomunikacyjnego i Telegraficznego, w którym mieściło się muzeum. Wyraźnym eksponatem jest wykonana z gipsu przez

Sala z ekspozycją Działu Historycznego. Skrzynki i sztyldy pocztowe.

Źródło: *XX lat poczty i telekomunikacji w Polsce niepodległej*, Warszawa 1939, s. 172

J. Turczyńskiego kula ziemską z oznaczeniem międzynarodowych połączeń telekomunikacyjnych Polski. Całość kompozycji uzupełniają oprawione w ramki i zawieszono na ścianach rysunki i wzory środków transportu pocztowego oraz budynków pocztowych, a także mundury pocztowe zawieszono na manekinach.

Opisane wyżej sposoby prezentacji kolekcji Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie spełniały jeden z podstawowych warunków działalności placówki muzealnej, jaką jest upublicznienie zbiorów. Jak wykazano, dążenie do spełnienia tego warunku było w przypadku muzeum drogą niełatwą i osiągnięte zostało dopiero po kilku latach jego działalności. Niemniej jednak wystawy prezentujące zbiory stały się ważnym wydarzeniem i przyczyniły się do prezentowania zbiorów społeczeństwu. Urządzone na początku lat 30. XX w. stałe ekspozycje w Muzeum Poczty i Telekomunikacji przetrwały do 1940 r., kiedy decyzją niemieckich władz Warszawy placówka została zlikwidowana. Były ważną częścią historii poczty i jedyną w Polsce prezentacją dziejów polskiej poczty i telekomunikacji.

Tomasz Suma

Sala z ekspozycją Działu Telekomunikacyjnego. Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-K-440-2, oraz *XX Lat Poczty i Telekomunikacji w Polsce niepodległej*, Warszawa 1939, s. 173

Bibliografia

- Dziennik Urzędowy Ministerstwa Poczty i Telegrafów, 1919, nr 3.
Dziennik Urzędowy Ministerstwa Poczty i Telegrafów, 1928, nr 7.
Dziennik Urzędowy Ministerstwa Poczty i Telegrafów, 1932, nr 15, poz. 101 i 102.
„Filatelista”, 1981, nr 23 (620); 1996, nr 5 (883).
„Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne”, 1934, nr 28.
„Ilustrowany Przegląd Filatelistyczny”, 1927, nr 1–2.
„Kurier Filatelistyczny”, 1928, nr 55.
„Przegląd Pocztowy”, 1933, z. 12.
„Przegląd Teletechniczny”, 1933, z. 11.
„Przegląd Teletechniczny”, 1933, z. 11.
Łaszewicz A., *Wystawa Poczty Legionowej w Muzeum Pocztownym*, „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne”, 1934, nr 28, s. 5–6.
Niklewski M., *Co widziałem w Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie*, „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne”, 1935, nr 46–48.
Piaskowski A. B., *Polskie Muzeum Pocztowne*, „Kurier Filatelistyczny”, 1928, nr 55.
Polański W., *Muzeum Poczty i Telekomunikacji przy Ministerstwie P. i T.*, „Przegląd Teletechniczny”, 1933, z. 11, s. 393–395.
Polański W., *Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji dotyczące poczty polowej i służby łączności Legionów Polskich*, „Przegląd Pocztowy”, 1933, z. 12, s. 182–185.
Przeniesienie Muzeum Pocztowno-Telegraficznego w Warszawie, „Ilustrowany Przegląd Filatelistyczny”, 1927, nr 1–2, s. 14.
Rajchel W., *60 lat Muzeum Poczty*, „Filatelista”, 1981, nr 23 (620), s. 592.
Rejnowski B., *Muzeum Poczty i Telekomunikacji. Jubileusz 75-lecia*, „Filatelista”, 1996, nr 5 (883), s. 162.
Sprawozdanie Ministerstwa Poczty i Telegrafów z czynności w okresie od 1 lipca 1920 do 30 kwietnia 1921, Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Poczty i Telegrafów, 1921, nr 23, s. 15–16.
Suma T., *Wystawa dziejów poczty Legionów Polskich w przedwojennym Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie*, „Niepodległość i Pamięć”, 2020, nr 1, s. 237–246.
Witkowski J., *Przechadzka po Muzeum P. i T. w Warszawie*, „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne”, 1934, nr 28, s. 7.
XX lat poczty i telekomunikacji w Polsce niepodległej, Warszawa 1939, s. 20–21, 172–173.

Permanent exhibitions in the pre-war Postal and Telegraphic Museum in Warsaw

Keywords

Postal and Telegraphic Museum, Warsaw, Postal Museum, Ministry of Posts and Telegraphs, museology, display, Polish Legions, philately, history of the post office, Polish Postal Service

Summary

The article addresses the methods of display in the Postal and Telegraphic Museum situated in pre-war Warsaw. The study of all the exhibitions organized in the museum in the years 1921 to 1939 was based on the contemporary press and photographic documentation. The history of the Museum was presented with particular emphasis on efforts to increase the display space. The article also reveals the history and content of the pre-war museum collections.

Die Dauerausstellungen im Vorkriegsmuseum für Post und Telekommunikation in Warschau

Schlüsselworte

Museum für Post und Telekommunikation, Warschau, Postmuseum, Ministerium für Post- und Telegrafendienste, Museologie, Kunstaussstellung, Polnische Legionen, Philatelie, Postgeschichte, Polnische Post

Zusammenfassung

Im Artikel bespricht man die Ausstellungsmethoden des Vorkriegsmuseums für Post und Telekommunikation, das sich in Warschau befand. Auf der Grundlage von damaliger Presse und Fotodokumentation wurden alle Dauerausstellungen besprochen, die im Museum in den Jahren 1921–1939 organisiert wurden. Es wurde versucht, das Schicksal des Museums, im Besonderen die Bemühungen, die Ausstellungsfläche zu vergrößern sowie die Geschichte und den Wert der Sammlungen des Vorkriegsmuseums nahezubringen.

Постоянные экспозиции в довоенном Музее почты и электросвязи в Варшаве

Ключевые слова

Музей почты и электросвязи, Варшава, Почтовый музей, Министерство почт и телеграфов, музейное дело, оформление выставок, Польские Легионы, филателия, история почты, Польская почта

Резюме

В статье описывается методика оформления выставок в довоенном варшавском Музее почты и электросвязи. Опираясь на тогдашнюю прессу и фотодокументацию, автор статьи описывает все постоянные экспозиции музея в период с 1921 по 1939 год. Статья знакомит читателя с историей музея, уделяя особое внимание попыткам увеличения экспозиционной площади, а также истории и содержанию фонда довоенного музея.